

Người đời thường có thói quen gọi chung những hiện tượng, những kinh qua về lý tính mà không có cách nào giải thích nổi là kỳ tích. Chữ kỳ trong từ kỳ tích là khó bề xảy ra, khó bề phát sinh, kỳ tích vì vậy mà hàm chứa ý nghĩa lý tính của loài người có phần hạn chế. Tuy nhiên con người bằng nỗ lực không chịu từ bỏ sự giải thích các hiện tượng đời thường, với vốn liếng lý tính hữu hạn của mình vẫn mong muốn nhìn thông suốt kỳ tích.

Sophocles (496 - 496 tr.CN-ND), kịch tác gia cổ Hy Lạp, từng xây dựng một nhân vật nhà vua, điển hình cho loại người cố chấp lý tính mà lại thích khiêu chiến với vô thường. Nhà vua bằng trí tuệ xuất chúng đã giải đáp được vấn nạn Sphinx*, dân chúng thần phục ông là người có năng lực lý tính phi thường. Nhưng khi nghiệp chướng giáng xuống đầu mình, nhà vua vẫn không hề do dự trước bất kỳ hành động bất nhân nào, mãi tới lúc vận mệnh trần trụi ra tất cả thì ông mới giác ngộ được rằng, mọi việc làm một đời qua đều là vô ích. Hai nhà kinh tế học Hồng Kông là La Kim Nghĩa và Vương Chương Vi muốn ví kỳ tích phát triển Đông Á như những ẩn số của Sphinx trong câu chuyện cổ Hy Lạp mà Sophocles đã sáng tác cách nay hơn 2 thiên niên kỷ. Nhiều người cho rằng, nếu nhìn thấu suốt được kỳ tích này thì mới có thể chứng minh tài khí, trí tuệ và năng lực của dân Đông Á. Song lại có kẻ lo ngại, đây là thần dụ lý kỳ cổ quái Apollon, mở ra và sẽ thấy đằng sau bao thành tựu rực rỡ của chính mình là nỗi bi ai vô danh.

Gần hai mươi năm lại đây, kinh nghiệm phát triển Đông Á quả đã trở thành đề tài nóng bỏng của giới khoa học xã hội phương Tây. Nhật Bản trước đây, bốn tiểu long Hàn Quốc, Đài Loan, Hồng Kông, Singapore ngày nay và Trung Quốc cũng như nhiều nước khác ở vùng này trong tương lai thật là hiện tượng hiếm thấy về chính trị ổn định, kinh tế tăng trưởng trên thế giới. Người ta đổ xô vào kỳ tích Đông Á, ngỗ hầu tìm ra cách lý giải hoặc cách nhìn thấu suốt nó, theo nhận xét của La Kim Nghĩa và Vương Chương Vi, hiện có 3 mô thức. *Mô thức 1*, thiên hạ cho rằng các nước công nghiệp mới phát triển ở Đông Á sở dĩ thu được nhiều thành tựu phi phàm là vì những nơi ấy người ta khẳng định sự hoạt động của tư bản tư nhân, cách can thiệp có hạn của chính phủ và việc cung ứng lao động ổn định. *Mô thức 2* nhấn mạnh tầm quan trọng của vai trò chính phủ, họ cho rằng mẫu chốt thành công, tránh được sự trì trệ và

suy bại của các nước Đông Á là những nhà hoạch định chính sách ở đây đã áp dụng biện pháp bảo hộ và cách can thiệp mang tính dự phòng đón đầu. *Mô thức 3* giải thích kỳ tích Đông Á chủ yếu bằng văn hóa nho gia, họ cho rằng những mỹ đức truyền thống phương Đông như kỷ luật, trung thành, cần cù, thông minh v.v...chính là nhân tố quyết định sự

Á không thể thoát khỏi sự khống chế của thể hệ tư bản toàn cầu và rồi đây trong tương lai cũng phải bước lên con đường mà những quốc gia lệ thuộc đã đi qua. Đông Á làm sao tránh được hai xung đột giữa con người với con người, ấy là mâu thuẫn chủ thợ và giữa con người với thiên nhiên, ấy là môi trường sinh thái bị phá hoại.

Trình hiện trước mắt chúng ta

GẦN HAI MƯƠI NĂM NAY, KINH NGHIỆM PHÁT TRIỂN ĐÔNG Á ĐÃ TRỞ THÀNH ĐỀ TÀI NÓNG BỎNG CỦA GIỚI KHOA HỌC XÃ HỘI PHƯƠNG TÂY, CHÍNH TRỊ ỔN ĐỊNH VÀ KINH TẾ TĂNG TRƯỞNG TRONG MỘT THỜI GIAN DÀI Ở CÁC NƯỚC VÙNG NÀY LÀ HIỆN TƯỢNG HIẾM THẤY TRÊN THẾ GIỚI, NGƯỜI TA CỐ GẮNG TÌM HIỂU VÀ LÝ GIẢI KỲ TÍCH ĐÔNG Á THEO NHIỀU MÔ THỨC KHÁC NHAU, NHƯNG NHỮNG AI TRONG CUỘC LẠI HỎI:

SAU

KỲ TÍCH

LÀ GÌ?

PTS. THÁI NGUYỄN BẠCH LIÊN

khác biệt về phát triển giữa Đông Á và châu Mỹ la tinh cũng như châu Phi. Song lại có *mô thức phủ định*, theo họ, thành tựu của Đông Á chỉ là tạm thời, chỉ là bề mặt. Các nước Đông

là cả một rừng lý luận, vừa thuần túy chủ nghĩa tân cổ điển, thuyết trung tâm quốc gia, văn hóa luận, lệ thuộc luận, lại vừa có sự hỗn hợp những học thuyết đó. Các nhà Đông Á học thì

bận rộn với cách lý giải kỳ tích, còn người trong cuộc, dân Đông Á lại mơ màng màng, bởi lẽ mỗi loại lý luận, mỗi cách giải thích chỉ đúng cho quốc gia này mà không đúng với quốc gia khác. Ví dụ, ở Đài Loan và Hàn Quốc nhà nước có vai trò tích cực chủ động, nhưng Hồng Kông lại không cần một chính phủ nắm quyền uy chỉ đạo. Văn hóa nhỏ gia là cơ sở cộng đồng của bốn tiểu long, nhưng với Malaysia, Indonesia đang phát triển rất khả quan thì dựa vào văn hóa gì để giải thích. Những nhà Đông Á học đang cất công xây dựng lý luận hiện đại hóa đông Á, họ thật giống như nhân vật đức vua trong tác phẩm của Sophocles vậy, đứng trước vấn nạn Sphinx chỉ còn cách lúc trả lời là con tinh tinh, khi trả lời là con lạc đà.

Đã không có ý đồ tìm đến một lời giải phổ biến và chung nhất, người ta quay sang cách mô tả từng nước, khảo sát sự phát triển chính trị và cuộc sống văn hóa ở Đài Loan, Hàn Quốc, Hồng Kông, Singapore, liệu làm như vậy thì bức tranh Đông Á có rõ ràng hơn không. Không nghi ngờ gì mà nói rằng, cách kể chuyện kiểu đó sẽ hấp dẫn hơn, nhưng sau khi nghe xong câu chuyện chúng ta vẫn cứ nhìn không suốt kỳ tích, không thấy được nhân quả phía sau lưng của kỳ tích và do đó mà không có cảm xúc hay thu hoạch qua giải thích kỳ tích. Nhật Bản 4 lần duy tân, Hàn Quốc phát triển kiểu chuyên chế, Singapore thực thi cơ chế thu nạp, Đài Loan và chủ nghĩa quyền uy dân túy, tất cả đều là những góc độ để tìm hiểu Đông Á một cách cá biệt, luulại cho độc giả một không gian liên tưởng. Nếu bước vào Đông Á từ cánh cửa văn hóa thì quả là muôn màu muôn vẻ, chúng ta có thể nhìn thấy chủ nghĩa tập đoàn đã biến Nhật Bản trở thành đối tượng mô

phỏng của nhiều người. Chúng ta có thể nhìn thấy nhận thức quốc gia ở Đài Loan đã biến chuyển phức tạp và tinh tế như thế nào. Chúng ta có thể nhìn thấy ở Singapore cách đánh giá thế hệ trẻ, ở Hồng Kông quá trình cá thể hóa và dân túy hóa v.v... Những tình tiết cuộc sống văn hóa trên đại thể tuy có thể làm chúng ta nhận thức sâu thêm về Đông Á, nhưng Sphinx vẫn cứ mặt mày, mang vẻ thần bí phương đông, phải chăng chúng ta quá ư cố chấp đòi hỏi một đáp án câu toàn về Đông Á.

Sở dĩ các nước công nghiệp vừa mới phát triển ở Đông Á trở thành đối tượng nghiên cứu của nhiều học giả là vì như trên đã nêu, chính trị ổn định và kinh tế tăng trưởng đột biến, nhưng ý nghĩa của những vấn đề này từ xưa tới nay chưa kinh qua phản biện, khảo nghiệm một cách nghiêm khắc, giống như nhà nghiên cứu loài thú một sừng mà chưa hề nghi ngờ là chúng có tồn tại hay không. Có 2 giả định về kỳ tích Đông Á, cụm từ này hình thành như thế nào, hoặc do người ta nghiên cứu nhập cục các nước Đông Á, hoặc do thành công của chúng thực sự làm cho người ta quan tâm. Giả định

thứ nhất khiến nhà nghiên cứu chưa bắt tay vào công trình đã khẳng định Đông Á sẵn có đặc sắc khác thường. Họ vẽ trước một cái khung và sau đó bằng phương pháp logic đưa hình ảnh vào. Giả định thứ hai khiến đối tượng nghiên cứu là dân Đông Á thỏa mãn tâm lý khát vọng kỳ tích, nhưng rồi sau đó mới càng cảm nhận ra, kỳ tích đâu chỉ có tỷ lệ tăng trưởng GDP, tồn trữ ngoại tệ, sức mua của dân chúng, mà còn phải xem rác bẩn có chất đồng ngòi ngoài đường hay không, và bao nhiêu vạn người, triệu người đang thất nghiệp v.v...

Sophocles là một kịch tác giả bảo thủ, ông kết thúc cuộc đời đức vua bằng màn bí kịch thể thảm, sau khi giải đáp bí mật của con nhân sư Sphinx, đức vua bước lên đỉnh cao sinh mệnh, nhưng lúc hiểu rõ thần dụ Apollon, đức vua đành chịu nhục hình, hai mắt mù lòa và bị kéo xuống vũ đài, dân đông ca phụ lão thành bang cất cao lời thơ ca tụng công đức và xi và tột lỗi của đức vua. *Nhân sinh khổ đoản, phi chí mạt nhật, họa phúc bất tri* (tạm dịch: đời người ngắn, cực; khó tới ngày cùng; nào hay họa phúc - TNBL). Biểu hiện bảo thủ của Sophocles là

ông hoài nghi đối với lý tính, ông không tin tưởng lý tính của con người lại đủ sức khiêu chiến với trật tự của thế giới vô minh. Nhưng con cháu ngày nay của đức vua xưa bằng trực quan đối theo sự phát triển ở Đông Á nửa thế kỷ lại đây, cảm thán mà kêu lên: ôi kỳ tích, rồi sau đó giương cao ngọn cờ ý thức hòng nhìn thấu suốt kỳ tích, không khéo đây là cuộc lữ hành họa phúc bất tri, sau đó sẽ là những kỳ tích với cấp độ cao hơn, sâu hơn, xứng đáng như dự đoán *Thế kỷ châu Á* đang dẫn tới, nhưng cũng rất có thể là chẳng có gì cả nếu một trong ba yếu tố dưới đây không may xảy ra: tự mãn, chiến tranh và thiên họa■

(*) con nhân sư, mặt người thân thú

